

ELEPHANT / FİL

Gus Van SANT

Geçtiğimiz yıllarda Cannes Film Festivali'nde Altın Palmiye kazanan, ayrıca Gus Van Sant'e En İyi Yönetmen ödülünü getiren "Fil" (Elephant), 6 yıl önce Columbine Lisesi'nde yaşanan korkunç olayın bir benzerini konu alıyor.

İzlediğimiz bir filmin adının ne anlama geldiğini bilmek adeta üzerimizden bir yük kaldırır. Hani film karşısında çok çaresiz kaldığında, eğer fırsatını bulursa, yönetmeni köşeye sıkıştırıp, "Bu filmde ne anlatmak istediniz?", diye soran seyirciler vardır ya... İzlediğiniz filmin adının nereden geldiğini bilmek, seyircinin o noktaya varmasını engelleyen en önemli anahtarlarıdır. Gus Van Sant'in yönettiği "Fil" (Elephant) seyirciye böyle-

sine bir rahatlama payı bırakmayan, kapalı kutu gibi bir film. Adının niçin "Fil" olduğuyla ilgili çeşitli teoriler üretmekse mümkün. İsterseniz önce filmin ne anlattığından bahsedelim. 1999 yılında, Amerika'daki Columbine Lisesi'nde iki öğrencinin yol açtıkları katliamdan artık hepimiz haberdarız. İşte "Fil" de benzer bir olayın geçtiği bir günden kesitler sunuyor. Yine iki öğrencinin gerçekleştireceği katliama sahne olacak lisenin koridorlarında dolaşan kamera, çeşitli öğrencileri takip ediyor ve onların hayatlarından küçük anlara tanık olmamızı sağlıyor. Hepsi bu kadar.

Gus Van Sant, Amerika'nın ünlü televizyon kanallarından HBO'nun yapımcılığında çekilen "Fil" in ortaya çıkış sürecini ve HBO Films'in başkanı Colin Calender ile bu işe soyunmalarını şöyle anlatıyor: "Başka bir kaynaktan faydalanmadan, kendi başıma yazdığım tek film 'My Own Private Idaho' idi, o zamandan beri orijinal metinlerden uzak durmuştum. Bu o kadar uzun bir zamana yayıldı ki, artık farklı şeyler denemek istiyordum. 'Gerry' ve 'Fil'i çekinceye değin, orijinal materyallere geri dönmedim. Bu projenin başlangıcıysa Columbine olayının gerçekleştiği günlere gidiyor. Bu olayın içinde yer alan karakterleri konu alan ve ABC, CBS veya NBC gibi Amerika'nın büyük ve tanınmış televizyon kanallarından birinde gösterilecek bir film çekmeyi istiyordum. Ancak yapığımı araştırımlar sonucunda bu kanallardan hiçbirinin böyle bir projeye kalkışamayacağını gördüm. Televizyonda şiddete karşı çok

büyük bir endişe, hatta yasal düzenlemeler vardı. Dolayısıyla kimse bu fikre sıcak bakmıyordu, ta ki Colin Calender ile tanışmama değin. Colin, Columbine olayı üzerine bir film yapamayacağını ama "Fil" gibi bir projenin mümkün olduğunu söyledi".

Gus Van Sant'ın söylediklerinden de anlaşıldığı üzere; "Fil" doğrudan Columbine Lisesi olayını konu almıyor, daha ziyade bu trajediden esinleniyor. Yönetmene bu öneriyi sunan Colin Calender, mevzu bahis trajedinin bire bir aynısını değil de benzer bir olayı anlatmayı tercih etmelerini şu sözlerle açıklıyor: "Gus ve filmin yürütücü yapımcılarından olan Bill Robinson bu projeye bize ilk geldiklerinde söylediğimiz Columbine üzerine bir film yapacağımız değildi. Sadece, Columbine üzerine bir dokü-drama çekmenin, bu olayları daha derinlemesine inceleme imkanı yaratacağını düşünmüyordum. Gus o kadar olağanüstü bir yönetmen ki, belki de kurmaca bir yaklaşımla bu olayda inceleyebileceği daha fazla şey vardı".

Gus Van Sant filmde gerçek olayı birebir yansıtmaya çalışmadığı gibi, cesur şekilde kesin cevapların peşinden de koşmuyor. 81 dakika süresince, çeşitli öğrencilerin gününden sunduğu kesitler net sonuçlara varmamıza yeterli olmuyor. Elbette günümüze atılan kimi yemler var. Örneğin katliamı gerçekleştiren öğrencilerden birisinin sınıfta arkadaşlarının eşek şakasına maruz kalması, öğrenciler arasında gruplaşmanın çok fazla olması (kameranın cıks kızlar grubunun peşine takıldığı bölümler), ilgisiz ebeveynler, katliamı gerçekleştiren öğrencilerin televizyonda Nazizm konulu bir belgesel izlerken görülmesi, yine bu öğrencilerin arasında duygusal (veya cinsel) bir yakınlaşma olduğunun ima edilmesi gibi. Ancak Van Sant bunların hiçbirini sonda gerçekleşen facianın sebebi gibi göstermiyor.

Yine yönetmenin kendisine kulak verirek; "Bu korkunç olayı bilhassa açıklamaya çalışmadık. Daha ziyade böyle bir olayın nasıl gerçekleşmiş olabileceğine dair izleyicinin düşüncelerine fırsat tanımak istedim. Columbine'daki olayın sebeplerine dair kendime

dair görüşlerim var ancak bunların bir kısmı filmde yok. Yapmaya çalıştığım bir cevap veya neden dikte etmektenense, şiirsel bir etki yaratmak ve izleyicinin düşüncelerinin bu etkide yer almasına olanak tanımaktır".

Van Sant'ın tavrının yanlış olduğunu iddia etmek pek mümkün değil. Elbette filmin böylesi toplumsal bir yarıya parmak basıp, neden-sonuç ilişkileri kurmaması ço-

ğu kişiyi kızdıracak, hatta sorumsuzluk şeklinde nitelendirilecektir. Fakat bu çocukların ellerine silahları alıp, liselerinde terör yaratmalarının ardındaki gerçek nedeni nasıl bilebiliriz? Kendimize göre teoriler üretebilir, hatta Michael Moore'un "Bowling for Columbine"da kusursuz şekilde yaptığı gibi, bunları sağlam birer teze de dönüştürebiliriz. Yine de doğru cevaba ulaşmış olur muyuz? Böylesi bir olay karşısında çoğu kişinin ilk eğilimi, katliamı gerçekleştiren çocukların yaşadıkları çevreyi, hayatlarını, ruhsal durumlarını araştırmak olacaktır. Büyük ihtimalle de sevgisiz büyümüş, dışlanmış, ilgiye muhtaç insan portreleri çıkar karşımıza. Ancak, bu kadar nasıl olup da iki öğrencinin ellerinde silahlarla okula dala-bileceğini açıklığa kavuşturur? Bu sefer sisteme yönelebilir, medyayı, yöneticileri, hakim politik sistemi, vb. hedef seçebiliriz. Sistemdeki boşlukları, kapitalizmin insan hayatını iyice değersiz hale getirdiğini bir kez daha keşfeder ve olayı bunlara bağlayabiliriz. Yine de bu iki öğrencinin arkadaş ve öğretmenlerini öldürmeye nasıl motive olduklarını çözmüş olur muyuz?

İşte Gus Van Sant kesin cevaplara yönelmemizi

engellerken, böylesi haklı bir çıkış noktasına sahip. Yine de aynı olaya getirilen farklı yorumlardan rahatsız değil. Söylediğine göre "Bowling for Columbine"ı çok beğeniyor ve sıkı bir Michael Moore hayranı. Amerika'nın Moore gibi alternatif bir sese sahip olmasınysa büyük bir şans olarak görüyor. Yapmaya çalıştığı, başkalarının tezlerini çürütmek veya onlara karşı durmak değil. Sadece olaya başka bir açıdan bakmamızı ve yargılarımızı tekrar gözden geçirmemizi öneriyor.

Van Sant'in filmi için seçtiği isme dönecek olursak... Fil bir bakıma mevzubahis olaya işaret eden bir metafor olarak görülebilir. Derler ki; görme özürfü insanları dokunarak bir fili tanımlamaya çalıştıklarında başarısız olurlar. Çok büyük bir hayvan olduğu için, hepsi aynı bir noktaya odaklanır, orada kalmış. İşte Gus Van Sant de Columbine faciasını bir fil gibi görüyor. Olayın büyüklüğüne dikkat çekiyor ve ancak bir yanından tutup, kendimizce bir kaniye varabileceğimizi iddia ediyor. Kesin cevapların peşinden koşmaktan kaçınmasını yine buraya bağlayabiliriz.

Ayrıca fillerin hafızalarının çok kuvvetli olduğu

da söylenir. Van Sant'in olaya yaklaşımında buna dair birşeyler yakalamak da mümkün. Kafanızı kurcalayan bir soruya cevap aldığımızda ister istemez bir rahatlama yaşarsınız. Sorunuzun cevabı muallakta kaldığı süreceyse zihninizi meşgul etmeye devam eder ve ister istemez belirli bir rahatsızlık yaratır. Başka bir deyişle, bizi rahatsız eden şeyleri unutmamamız daha bir zordur. Van Sant de cevaplamadığı sorularla sözkonusu olayı bizler için çok daha rahatsız edici hale getiriyor. Böylece sanki Columbine Lisesi'nde yaşanan olayı unutmamıza engellemeye çalışıyor ve bir yandan da fillerin asla unutmamasına gönderme yapıyor.

Van Sant'in konuya yaklaşımındaki cesareti bir yana, kurduğu görsel yapı da takdire layık. Olaya belirli bir mesafeyle yaklaşan ve izleyiciden de bunu bekleyen yönetmen, şaşırtıcı olacak şekilde minimal bir tarzdan yana tercih kullanmış. Fil-

min neredeyse tamamı uzun kaydırmalardan oluşuyor. Kesmelerin çok az göze çarptığı bu yapı, elbette filme belirli bir gerçeklik duygusu kazandırıyor (oyuncuların hemen hepsi amatörler ve filmdeki diyalogların çoğu da doğaçlama). Ancak Van Sant'in herşeyi olduğu gibi gösterip, gerçeği yakalamak gibi bir derdi yok. Öğrenciler hakkında bir şeyler öğrenmeye başladığımız, onlara yakınlaşmak için bir açık kapı yakaladığımız anda yönetmen-

nin müdahalesi gerçekleşiyor ve bu kapı kapanıyor. Aynı kaydırma içerisindeki süresi kısa tutulmuş yakın planlar, bazı ses efektlerinin çok yüksek sesle kaydedilmeleri, filmin büyük bölümünde öğrencileri takip eden kamera nedeniyle karakterlerin yüzlerini görmeyişimiz ve hepsinden önemlisi farklı öğrencilerin kesitleri arasındaki geçişler izleyicinin de olaya yakınlaşmasını engelliyor. Dolayısıyla Van Sant'in paniğe mahal vermeyen, duygudan arınmış mesafeli yaklaşımı, minimal sinemaya denk düşen tarzıyla da uyum sağlıyor. Filmdeki biçim-içerik uyumu bir yana, Van Sant'in yönetmen olarak altundan kalktığı şey

de kolay değil. Filmdeki kesintisiz kaydırmaların ardında ciddi bir karcografi ve zamanlama başarısı var. Elbette sinema tarihinde bu tercihin başka kusursuz örnekleri de mevcut. Ancak Van Sant amatör oyunculara ve kısıtlı mekana rağmen hiç falso vermiyor. Kameranın daldığı farklı koridorlardaki ışık ve üzerinde ciddi şekilde çalışıldığı belli olan kadrajlar alınan görsel tadı sürekli kıyorlar. Savides'in "Gerry" ve "Fil"deki çalışmalarıyla, New York Film Eleştirmenleri Birliği'nin En İyi Görüntü Yönetmeni ödülünü kazandığını eklemekte de fayda var.

"Fil" Cannes Film Festivali'nde Altın Palmiye'ye ve En İyi Yönetmen ödülüne layık görüldü. Kimileri bu kararı sürpriz olarak karşıladı, zira beklentiler ve tahminler ödülün "Dogville"e veya "Gizemli Nehir"e gideceği yönündeydi. "Fil" in sinemasal başarısının yanında, etrafında yaratacağı tartışmalarla da böylesi bir ödüle layık olduğunu söyleyebiliriz. Karşımızdaki gelip geçecek, zamanla unutulacak tarzda bir film değil. Gerek konuya yaklaşımla, gerek farklı tepkiler alacak si-

nemasal tercihiyle -Van Sant'in minimal tarzını amatörlikle aynı kefeye koyanlar veya filmi fazlasıyla sıkıcı bulanlar da mevcut-gerekse kazandığı önemli ödüllerle filmin uzun süre pek çok kişinin kafasını meşgul edeceği kesin. Belki Gus Van Sant'in filmi de izleyici gözünde bir "fil"e dönüşecek ve herkes tarafından farklı bir yönüyle, farklı şekillerde algılanacak. Ancak önemli olan, bu film son yılların en dehşet verici olaylarından bir tanesinin unutulmasını engelleyen sanatsal çabalardan birisi olarak sinema tarihindeki yerini alacak.

ÖZÜNE DÖNÜYOR

Amerikan Bağımsız Sinemasının öncü yönetmenleri arasında kabul edilen Gus Van Sant 1952 Kentucky doğumlu. Babası gezgin bir satıcı olan Van Sant'in çocukluğu taşınmakla geçmiş. Ancak aynı dönemde resme ve Super 8 filmlere yönelik ilgisini de keşfetmiş. 1970 yılında sanata yönelik ilgisi ncedeniyle Rhode Island Tasarım Okulu'na yazılmış. Okulda avant-garde sinemayla tanışması, resmi ikinci plana kaydırmış ve Van Sant sinemaya yönelmiş.

Bir süre Avrupa'da yaşadktan sonra ülkesine geri dönen Van Sant, çeşitli yönetmenlere (aralarında Roger Corman da yer alıyor) asistanlık yaparak sinema dünyasına profesyonel anlamda girmiş.

1981 yılında "Alicia in Hollywood" isimli bir film yönetmiş ancak bu film hiçbir zaman izleyiciyle buluşmamış. Van Sant'in ilk resmi uzun metraj filmiyse 1985 yapımı olan "Mala Noche". Kaçak bir Meksikalı göçmene aşık olan Amerikalının hikayesini konu alan film, kısa zamanda festival çevrelerinde dikkat çekmiş ve yönetmenine ün sağlamış. Birkaç kısa metraj filmden sonraysa, Van Sant'e büyük ün sağlayan "Drugstore Cowboy" gelmiş. 1989 yapımı filmin, Van Sant'i Amerikan Bağımsız Sinemasının en gözde isimlerinden birisi haline getirdiğini söylemek yanlış olmaz. Onu takip eden "My Own Private Idaho" ise rahatlıkla Van Sant'in başyapıtı olarak gösterilebilir. Serbest bir "IV. Henry" uyarlaması olan film, iki jgolonun arasındaki dostluğu anlatmaktaydı. Kimilerinin hayran kaldığı, kimilerininse garip demekle yetindikleri film, çeşitli festivallerden de ödüllere döndü.

Yönetmen 1993 yılında Tom Robbins romanı "Even Cowgirls Get the Blues"u uyarladı ve film bir fiyaskoyla sonuçlandı. Van Sant'in bir sonraki projesiyle daha geniş kitlelere hitap eden, Nicole Kidman'ın başrolde döktürdüğü medya eleştirisi "Sonsuz İhtiras" (To Die For) oldu. Bu filmin kazandığı başarının ardından Van Sant, senaryosu Matt Damon ve Ben Affleck tarafından

yazılmış "Can Dostum"u (Good Will Hunting) yönetti. Film izleyiciler tarafından çok beğenildi. Van Sant'e ise En İyi Yönetmen dalında Oscar adaylığı getirdi.

Ancak Van Sant'in bir sonraki filmi tekrar bir fiyaskoyla sonuçlandı. Alfred Hitchcock'un "Sapık"ını kare kare tekrar çeken yönetmen, ilginç tartışmalara yol açtı. Hiç olumlu sonuç vermeyen bu deneme, yönetmene bir adet Ahududu da kazandırdı. "Sapık"ı takip eden "Finding Forrester" ise pek ses getirmeyen bir film oldu. Gus Van Sant '90'ların ikinci yarısında çektiği bu filmlerden sonra, tekrar köklerine dönmüş gözüküyor. Peş peşe çektiği "Gerry" ve "Fil" düşük bütçeli, minimal filmler. Her iki filmdeki başarısı da gözden kaçacak gibi değil. Yönetmenlik dışında müzisyenlik, fotoğrafçılık ve yazarlıkla da uğraşan Van Sant sürprizlere gebe bir yönetmen. Bağımsız sinemayla seyirci favorileri, alternatif yapılarla klasik anlatım arasında mekik dokuyan bir filmografisi var ne de olsa.

